تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۱۱/۱۸
تاریخ پذیرش نهایی: ۹۷/۷/۲۸

بررسی ساختار فرمی طرح و نقش قالی یک‌سرناظم استان فارس ازدوره قاجار تا معاصر*

فرنوش ایران‌منش
دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی فرش دانشکده‌ی فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز
علی وندشعاری (نویسنده مسئول)
دانشیار، عضو هیأت علمی دانشکده‌ی فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز
E-mail: a.vandshoari@tabriziau.ac.ir

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷
۳۳

چکیده

در حوزه‌ی قالی‌بافی مناطق روستایی و عشایری استان فارس طرح و نقش‌های گوناگونی رایج می‌باشد. یکی از نمونه طرح‌های معروف در این منطقه طرح «یک‌سرناظم» است که در گذشته مختص ایل قشقایی و طایفه کشکولی بوده، اما در حال حاضر بافت آن در دیگر مناطق استان فارس نیز رایج شده است. مشخصه‌ی اصلی این طرح و نقش، ساختار کلی و عناصر شاخص آن می‌باشد که با تردیدهای بسیاری از سوی پژوهشگران در قالب‌های محتوایی مختلفی قرار داده شده است. این طرح و نقش از سمت برخی از پژوهشگران در حوزه قالی‌های محرابی و همچنین در قالب درگاهی که به سمت یک باغ گشوده شده، معرفی و مورد مطالعه قرار گرفته است. مسأله اصلی و هدف مقاله در راستای سؤالات مطرح شده، شناسایی ویژگی‌های اصلی طرح یک‌سرناظم و یافتن شاخصه‌های اصلی این طرح و نقش در قالی‌های استان فارس و دسترسی به میزان تغییر این طرح و نقش از دوره قاجار تا زمان حاضر می‌باشد. این تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی بوده که به شیوه کیفی عناصر شاخص و تشکیل‌دهنده‌ی قالی یک‌سرناظم را در دو گروه قالی‌های قدیم و قالی‌های جدید مورد مطالعه، تجزیه و تحلیل قرار داده است. روش جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق به دو شیوه‌ی کتابخانه‌ای و میدانی می‌باشد. بر اساس مطالعات انجام شده ۵۰ نمونه قالی یک‌سرناظم به‌عنوان جامعه‌ی آماری گردآوری گردیده است که به شکل هدفمند (غیرتصادفی) و بر اساس فراوانی‌های موجود، ۱۰ نمونه قالی قدیم و ۱۰ نمونه قالی جدید به‌عنوان جامعه‌ی نمونه انتخاب شده و مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج پژوهش حاکی از

* * این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد فرنوش ایرانمنش با عنوان «بررسی سیر تحول طرح و نقش قالی ناظم و نحوه شکل گیری آن و ارائه یک طرح قالی مبتنی بر تحقیقات»، به راهنمایی دکتر علی وندشعاری در دانشگاه هنر اسلامی تبریز است.

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

آن است که ساختار فرمی طرح و نقش و ویژگی‌های شاخص شناسایی قالی یک‌سرناظم از دوره‌ی قاجار تا کنون دچار تغییراتی در فرم و نیز نگرش به محتوای این طرح شده است. این طرح و نقش بر گروه قالی‌های جدید با تنوع در کلیت ترکیب‌بندی و سادگی در فرم عناصر ظاهر شده و همچنین محل بافت آن از یک محدوده جغرافیایی خارج شده و در بیشتر مناطق استان فارس بافته می‌شود.

کلید واژه‌ها: قالی، طرح و نقش، طرح ناظم، دوره‌ی قاجار، دوره‌ی معاصر، استان فارس.

■ ۱- مقدمه

هنر قالی‌بافی در حوزه‌های عشایری، روستایی و شهری در مناطق مختلف کشور تنوع گسترده‌ای از طرح و نقش را دربر می‌گیرد. طرح و نقش رایج بر قالی‌های هر منطقه گویای فرهنگ، نوع زندگی و معیشت آن منطقه می‌باشد. استان فارس به‌عنوان یکی از مناطق مطرح در حوزه‌ی هنر، نقش بسزایی در ترویج هنر قالی‌بافی دارد. طرح و نقش رایج بر قالی‌های این استان که اغلب نقوش ساده و هندسی هستند بسیار متنوع می‌باشند. یکی از نمونه طرح‌های رایج بر قالی‌های این استان طرح و نقش یک‌سرناظم است که بیشتر در ایل قشقایی ، طایفه‌ی کشکولی بافته و مشاهده می‌شود. قلمرو این ایل در بخش وسیعی از مناطق جنوب و جنوب غربی ایران می‌باشد که ۶ طایفه عمله، دره‌شوری، شش‌بلوکی، فارسی‌مدان، کشکولی بزرگ و کشکولی کوچک را شامل می‌شود که قالی‌بافی در میان این طوایف از اهمیت زیادی برخوردار است. بافت این طرح در گذشته مختص ایل قشقایی و به خصوص طایفه کشکولی بوده که اکنون به دلیل فعالیت ارگان‌های دولتی همچون کمیته امداد امام خمینی و سازمان بهزیستی در حوزه قالی‌بافی، بافت این طرح و نقش در اکثر مناطق روستایی و شهری همچون فسا، داراب و نیریز، گسترش یافته است. طرح و نقش یک‌سرناظم به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین و مشهورترین نقوش مطرح در حوزه‌ی قالی‌بافی استان فارس می‌باشد که بافت آن از حدود دو قرن پیش در میان ایل قشقایی و به خصوص طایفه کشکولی رواج یافته است. درباره‌ی این طرح و نقش، مشخصات و منشأ آن نظرات گوناگونی ارائه گردیده است (پرهام، ۱۳۶۴: ۱۴۴). مشخصه‌های اصلی این طرح در متن، شامل دو لچک بهم پیوسته بالای طرح، دو نیم سرو در کناره‌های طولی در متن و همچنین یک برآمدگی یا لچک قوسی در قسمت پایین طرح است که گلدانی پر از گل همراه با شاخه‌های منشعب بر روی آن قرار دارد که گاهاً این برآمدگی در قسمت پایین از دو سمت ادامه یافته و به صورت دو لچک، گوشه‌های پایین طرح را در بر گرفته است که دو نیم سرو بر روی آن‌ها قرار دارند. ساختار این طرح و نقش به گونه‌ای است که پژوهشگران آن را با نام‌های گوناگون معرفی کرده‌اند. مهم‌ترین نظریه‌ها در رابطه با فرم محرابی طرح یک‌سرناظم است که عده‌ای از صاحب‌نظران لچک‌های بهم پیوسته‌ی طاق مانند بالا را محراب دانسته و آن را قالیچه‌ی محرابی یا سجاده‌ای معرفی کرده‌اند. نظریه‌ی دیگری که در این راستا ارائه گردیده است، این فرم را پرده‌ای آویخته از درگاه دانسته که از دو سمت گشوده و جمع شده است که منظره‌ای از باغ را در روبروی خود نشان می‌دهد. در این پژوهش به مطالعه و بررسی ساختار فرمی طرح و نقش یک‌سر ناظم و میزان تغییرات در ساختار فرمی این طرح و نقش از دوره‌ی قاجار تا کنون پرداخته شده است. در این راستا نمونه از قالی‌های یک‌سرناظم، از قدیم تا دوره‌ی معاصر گردآوری و ساختار فرمی این نمونه‌ها مورد مطالعه قرار گرفته است.

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

۲- بیان مسأله، اهداف، روش جمع‌آوری اطلاعات، روش تحقیق، جامعه‌ی آماری و جامعه‌ی نمونه، سؤال‌ها

طـرح و نقش یک‌ســرناظم به‌عنوان یکــی از نمونه طرح‌های رایج در قالی‌بافی اســتان فارس به دلیل نوع ترکیب‌بندی و عناصر تشــکیل‌دهنده‌ی ســاختار آن مورد توجه و مطالعه برخی پژوهشــگران قرار گرفته اســت. پژوهش‌های صورت گرفته و نظرهای مطرح شــده در راســتای این طرح و نقش، گوناگون و در برخی موارد کاملاً متفاوت می‌باشــد. در این پژوهش با هدف مطالعه‌ی شــاخصه‌ها و میــزان تغییر طرح و نقش یک‌ســرناظم از دوره‌ی قاجار تــا زمان حاضر، ساختارفرمی این طرح و نقش مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته اســت. تحقیقات صــورت گرفته در این حوزه شامل دو بخش است. بخش اول: کتابخانه‌ای و بررسی وب‌سایت و کلکسیون‌های فرش و بخش دوم: به صورت میدانی و حضور در مناطق قالی‌بافی، بازار و انبارهای قالی، مصاحبه و گفت‌گو با تولیدکننده‌ها و فروشندگان و بافنده‌ها می‌باشد. طبق تحقیقات میدانی صورت گرفتــه در این حوزه، قدیمی‌ترین قالی یافت شــده با طرح و نقش یک‌ســرناظم مربوط به دوره‌ی قاجاریه می‌باشد که به همین دلیل بررسی ساختار این طرح و نقش از دوره‌ی قاجاریــه تا معاصر قرار داده شــده اســت. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی تحلیلی به شــیوه‌ی کیفی می‌باشــد. جامعه‌ی آماری شامل ۵۰ مورد و جامعه‌ی نمونه شامل ۲۰ مورد قالی یک‌ســرناظم در دو گروه قالی‌های قدیم و قالی‌های جدید (معاصر) می‌باشند. قالی‌های بررسی شده در این پژوهش با در نظــر گرفتن قدمت تاریخی و همچنین نوع ترکیب‌بندی ســاختار طرح و نقش یک‌ســرناظم انتخــاب گردیده و مورد مطالعه، بررســی و تجزیه و تحلیل ساختاری قرار گرفته‌اند. در راستای دستیابی به اهداف مطرح شده دو مسأله وجود دارد.

الف) ویژگی‌های شاخص و عوامل شناسایی طرح و نقش قالی یک‌سرناظم چیست؟

ب) ســاختارفرمی طرح و نقش قالی یک‌سر ناظم ازدوره‌ی قاجاریه تا دوره‌ی معاصر دچار چه تغییراتی شده است؟

۳- پیشینه و ادبیات تحقیق

با بررســی منابع مدون در قالب طرح‌ها و نقوش قالی ناظم اطلاعات پراکنده و موضوعی بیان گردیده است. اکثر منابع به دنبال مبدأ و منشــأ طــرح و نقش ناظم بوده‌اند. در راســتای مطالعه‌ی ساختاری طرح و نقش قالی ناظم اشاره‌های موردی از سمت و سوی چندین پژوهشگر صورت گرفته است، از جمله:

پرهام درجلد یک کتاب «دست‌بافته‌های عشایری روســتایی فارس» (۱۳۶۴) به دنبال مبدأ و منشأ برای نقش ناظم کشــکولی بوده و چنین بیان نموده اســت که گویاترین و شایســته‌ترین مبدأ و منشأ نقش ناظم کشــکولی، نگارهی بته، که در اواخر دوره‌ی صفوی در ترمه دوزی به‌کار رفته‌اســت می‌باشد و در ادامه به این نتایج رســیده است که عامل سازنده و مقدرکننده نقش ناظم کشکولی، شیوه خاص طراحی یک درخت هزارگل اســت متکی برتکیه‌گاه‌هــا و مرکزهای ثقل و مرکزهــای انشــعاب معین و خطوط مشــخص و سنجیده‌ای که مسیر و جهت گسترش شاخه‌ها و گل‌ها را تعیین می‌نماید. و آن‌که اجزای دیگر این نقش (یعنی نیم سروهای شیوه یافته و کنده‌ها یا گلدان‌های منقش آنها، پرده‌ها، گلدان و زیرگلدانی و لچک قوسی پایین طرح) مفرداتی اســت تزیینی کــه در مراحل مختلف تحول و تکامل این نقش در رشــته‌های گوناگون هنر ایرانی ازجمله فرش، قلمکار و زری‌بافی و پته‌دوزی تا کاشیکاری به تدریج در نقش‌مایه نخستین افزوده شده است. پرهام در این جلد به ساختارشناسی چند فرش ناظم کشــکولی پرداخته اســت و پایه‌های این اعتقاد

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

را که ناظم یک نقش هندی اســت را سست می‌داند. نصیری در کتاب «ســیری در هنــر فرش‌بافی ایران» (۱۳۷۴) طرح ناظم را به نام‌های طرح سرو و سوسن، طرح محرابی در سبک شاخه شکسته و همچنین طرح آناتول معرفی کرده است. کیانی در کتاب کوچ با عشق شــقایق این طرح را از ابتکارات جهانه بی‌بی می‌داند که از دورنمای خانه‌ی نظام‌الملک طراحی کرده است (کیانی ۱۳۷۷). قاسمی‌نژاد رائینی در کتاب «فرش‌های محرابی در ایــران» (۱۳۹۱) در مورد ویژگی‌های این طرح و نقش در قالب فرش‌های محرابی پرداخته است. شعبانی‌خطیب در کتاب «فرهنگ‌نامه‌ی تصویری آرایه و نقش فرش‌های ایــران» (۱۳۸۷)، درباره‌ی اختلاف نظرهای مکانی و زمانی و اصل و منشأ که در راستای این طرح و نقش وجود دارد صحبت نموده و همچنین بیان کرده‌اند که نقشــه‌های ناظم در دوره‌های خاص با شــکل‌های متنوع که با اندکی تغییر همراه هســتند بافته شــده‌اند و در آن‌ها شــکل گلدان‌ها و چگونگی قرار گرفتن شاخه‌ها، ســروها و همچنین به‌کارگیری گل و بوته‌ها با اندکی تغییر همراه می‌باشــند. ژوله در کتاب «پژوهشــی در فرش ایران» (۱۳۸۱)، طرح ناظم را پرده‌ای آویخته می‌داند که پایین آن گره خورده یا با نوار پارچه‌ای جمع و بسته شده است که از زمان‌های دور در نقاشــی ایرانی دیده شده و از شیوه‌های تزیین صحنه‌های داخلی در مجالس مینیاتور بوده اســت و در آخر چنین بیان نموده اســت که طرح‌های ناظم و حاج‌خانمــی در ردیف طرح‌های مهرابی قرار ندارند و اصل و منشــأ آن‌ها از بنیاد با یکدیگر متمایز است. دانشگر در کتاب فرهنگ جامع فرش یادواره (دانشنامه ایران- ۱۳۷۶) عنوان کرده اســت که طــرح ناظم یا یک‌ســرناظم یا حاج‌خانمی طرحی قدیمی است که نوشــته‌اند از عهد صفویه در اغلب نقــاط ایران بافته می‌شــود و عمومی می‌باشــد همچنین بیان نموده که چارچوب این طرح ایوان یا مدخل یا درگاهی اســت که دوسوی آن دو درخت سرو جای گرفته و به باغی گشوده شده است. حصوری در کتاب «مبانی طراحی ســنتی ایران» (۱۳۸۱)، درمورد این نقش چنین گفته اســت: نقشه‌ای است که اساســاً از نقشه‌های گلستان گرفته‌شــده و پنجره‌ای اســت به یک باغ پرگل و در مرکز ایران حاج‌خانمی و در میان قشــقاییان، ناظم و در جهان هزارگل نامیده می‌شــود که ســخت تحت تأثیر نقشــه‌های محرابی قرار گرفته و به همین منوال نقشه‌های محرابی را تحت تأثیر نهاده است.

۴- قالی‌بافی، موقعیت جغرافیایی ایل قشقایی و طایفه‌ها

ایل قشقایی یکی از شاخص‌ترین ایل‌ها در منطقه استان فارس می‌باشد که بخشی از مهم‌ترین دست‌بافته‌های این منطقه را به خود اختصاص داده‌اند. بر اساس منابع قدیمی، پشم مورد استفاده شده در این منطقه لطیف و درخشان می‌باشد که شست‌وشو، ریسندگی و رنگرزی آن با ابزارآلات ویژه صورت گرفته است. طرح به‌کار رفته در قالی‌های این منطقه، اغلب هندسی و در قالب درخت زندگی و ترنج‌های لوزی شکل و یا چندترنج می باشد. موتیف‌های ساده شده‌ی هندسی به صورت پراکنده سراسر متن را به خود اختصاص داده‌اند. اغلب دست‌بافته‌های قشقایی در ابعادکوچک مانند: خورجین و رختخواب‌پیچ بافته می‌شوند (Summers Herbert, 1978:83).

قلمرو ایل قشــقایی در بخش وســیعی از مناطق جنوب و جنوب غربی ایران واقع است. این محدوده در نواحــی مختلفی از اســتان‌های فارس، بوشــهر، کهکیلویه و بویراحمد، هرمزگان و چهارمحال بختیاری قرار دارد. منطقه‌ی قشلاقی و ییلاقی ایل قشقایی نیز از کرانه‌های خلیج فارس تا نواحی جنوبی استان اصفهان کشیده شده است. مناطق ییلاقی ایل قشقایی از شمال شیراز شروع می‌شــود و تا محدوده‌ی شهرستان‌های

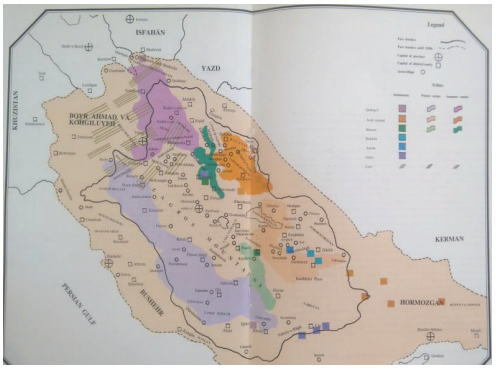
گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

شـــهرضا و بروجن ادامه می‌یابد. مناطق قشلاقی ایل قشقایی در محدوده‌ی وسیع‌تری قرار گرفته است، به طـــوری که از طرف غرب به حوالی بهبهان و رامهرمز منتهی می‌شود (نصیری‌طیبی، ۱۳۸۸: ۲۱-۲۲).

ایل قشـــقایی از ۶ طایفه شـــش بلوکی، کشکولی بزرگ، کشـــکولی کوچک، فارســـی‌مدان، دره‌شوری و عمله تشـــکیل شده اســـت که هر طایفه از تیره‌های مختلف تشـــکیل شـــده اســـت. پس از تیره به لحاظ سلســـله مراتب«بنکو» و سپس«اُبا» قرار دارد (کاظمی، ۱۳۹۵: ۱۵)

با توجه به مطالعات میدانی صورت گرفته به دلیل قرارگیری نقشه در اختیار بافندگان از سمت ارگان‌های دولتی همچـــون کمیته امداد امام خمینی و ســـازمان بهزیســـتی، بافت طرح و نقش یک‌سرناظم از حوزه‌ی قالی‌بافی ایل قشقایی خارج گردیده و این طرح و نقش در دیگر مناطق شهری این استان همچون شهرستان‌های فسا، نیریز، داراب و مجموعه‌های روستایی و عشایری در این مناطق بافته می‌شود. یکی دیگر از مسائل رایج در این حوزه، دســـت به دست شدن نقشه‌ی بافت در بین بافندگان این مناطق می‌باشـــد. بافندگان در حین بافت نقشه بعضاً بر روی برخی از نقوش اعمال سلیقه می‌کنند و آن‌ها را بر اســـاس ذهنیت و سلیقه‌ی خود تغییر می‌دهند.

تصویر۱. اقامتگاه ایل قشقایی (پرهام،۱۳۷۵ :۴۱۰)

۵- نقش یک‌سرناظم

طرح و نقش ناظم همچون اکثر قالی‌های دیگر مناطق کشور دارای دو بخش متن و حاشیه می‌باشد. متن این طرح شامل یک فرم مشابه به فرم محراب در قسمت بالای متن می‌باشد. در قسمت پایین و دو سمت این فرم دو نیمه‌ی ســـرو به شکل ستون قرار گرفته است. در راســـتای فرم مشابه محراب، در قسمت پایین متن یک قوس قرار دارد کـــه بر روی آن گلدانی همراه با انواع گل‌های متنوع که تمام فضای زمینه را پوشانده، قرار گرفته است (نصیری، ۱۳۷۴: ۱۷۶ و پوپ، ۱۳۸۷: ۲۷۵۵).

با توجه با آن‌که ناظم نامی متداول در میان قشقایی‌ها نمی‌باشد احتمال می‌رود که این نقش را ناظم‌الدوله یا ناظم‌الملکی ، نخستین بار از روی نمونه‌ای از جوشقان و تبریز یا جای دیگر به بافندگان قشقایی سفارش داده و این طرح را در طایفه‌ی کشـــکولی رواج داده است. دلیل دوم برای نام‌گذاری طرح و نقش ناظم آن اســـت که این طرح و نقش نسبت به دیگر نقوش رایج در این منطقه از نظم بیشـــتری برخوردار است و بافت چنین طرح و نقشی به نقشه و الگو نیاز داشته است.

نظر پرهام در مورد این طرح مبهم اســـت و معتقد است که نخستین نمونه‌ی این نقش در حکم یک ناظم و یک سرمشـــقِ نظم‌دهنده بوده و بـــه همین دلیل به ناظم معروف شده است (پرهام، ۱۳۶۴: ۱۵۴). روایت دیگری در حوزه‌ی وجه تســـمیه نقش یک‌ســـرناظم کشکولی آمده است. این روایت چنین می‌باشد که این نقـــش از ابتکارات جهانه بی‌بی بـــوده که از دورنمای خانه ناظم‌الملک طراحی کرده اســـت. به روایت دیگر ناظم‌الملک طرح ناظم را به ایشان تقدیم کرده و جهانه بی‌بی این طرح را طبق سلیقه‌ی خود تغییر داده و اولین قالی یک‌سرناظم را بافته است (کیانی، ۱۳۷۷: ۴۸).

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

۶- معرفـــی نمونـــه قالی‌های قدیـــم و جدید یک‌سرناظم استان فارس

۶-۱- قالی‌های قدیم یک‌سر ناظم استان فارس

بازه‌ی تاریخی قالی‌های بررســـی شـــده در این بخش و با عنوان قالی‌های قدیم (جدول شـــماره‌ی ۱)، بین نیمه‌ی قرن ۱۳ ه. ق تا اوایل نیمه‌ی دوم قرن ۱۴ ه. ق می‌باشـــد. این قالی ها بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی سایت مجموعه‌دارهای خصوصی و موزه‌ها گردآوری شده است. نمونه قالی‌ها با استناد به تاریخ و قدمت درج شده در منابع، شامل قدیمی‌ترین نمونه‌ی قالی‌های یک‌سرناظم منطقه‌ی استان فارس می‌باشند و در نمونه‌های میدانی، قدیمی‌ترین دارای شصت سال قدمت و بقیه‌ی نمونه‌ها مشخصاً جدیدتر می‌باشند.

جدول۱. نمونه قالی‌های قدیم ناظم استان

	 تصویر شماره۲- قالی شماره ۱-	 تصویر شماره ۳- قالی شماره۲-	 تصویر شماره۴- قالی شماره ۳-	 تصیر شماره ۵- قالی شماره ۴-	 تصویر شماره ۶- قالی شماره۵-
مآخذ	(جوادیان، ۱۳۷۱: ۹۱)	(پوپ، ۱۳۹۰: ۳۰۳)	(پرهام، ۱۳۷۵: ۲۷۱)	(پرهام، ۱۳۶۴: ۱۶۴)	(صباحی ،۱۳۹۳: ۲۳۸)
قدمت/تاریخ	۱۲۳۵ه.ق/ نیمه اول قرن ۱۳ ه. ق	۱۳۰۰ ه. ق/ اوایل قرن ۱۴ ه. ق	۱۳۰۰ ه.ق/ اوایل قرن ۱۴ ه.ق	۱۳۱۵ ه. ق/ دهه اول تا دوم قرن ۱۴ ه. ق	۱۳۱۷ ه. ق / اوایل قرن ۱۴ ه. ق
نام طرح	قشقایی کشکولی هزار گل	ناظم هزارگل قشقایی	قشقایی کشکولی	ناظم کشکولی	کشکولی هزارگل
	 تصویر شماره۷- قالی شماره ۶-	 تصویر شماره۸- قالی شماره۷-	 تصویر شماره۹- قالی شماره ۸-	 تصویر شماره ۱۰- قالی شماره ۹-	 تصویر شماره ۱۱- قالی شماره ۱۰-
مآخذ	https://www.bidsquare.com/l/131/qashqai-millefleurs-rug	موزه فرش ایران	پرهام ، ۱۳۶۴: ۱۶۵	اشنبرنر،۱۳۷۴ : ۲۲	پرهام ، ۱۳۶۴: ۱۶۷
قدمت/تاریخ	۱۳۲۰ه.ق/اوایل قرن۱۴ ه. ق	۱۳۲۸ه.ق/ اوایل قرن ۱۴ه. ق	۱۳۵۰ه.ق/ نیمه قرن ۱۴ه.ق	۱۳۵۸ه.ق/اوایل نیمه دوم قرن ۱۴ ه. ق	۱۳۷۰ه.ق/ دهه هفتم قرن ۱۴ ه. ق
نام طرح	هزارگل قشقایی	ناظم قشقایی	ناظم کشکولی	ناظم کشکولی	ناظم کشکولی

(نگارندگان)

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

۶-۲- قالی‌های جدید (معاصر) یک‌ســـرناظم استان فارس

این قالی‌ها مربوط به اواخر قرن۱۴ ه. ق و زمان حاضر می‌باشند که در ادامه‌ی روند بررسی تاریخی نمونه‌ی قالی‌های قرار گرفته‌اند (جدول شماره‌ی ۲). این گروه از قالی‌های یک‌سرناظم که به صورت میدانی از مناطق قالی‌بافی و بـــازار و انبارهای قالی در اســـتان فارس گردآوری شـــده‌اند مختص ایل قشقایی نمی‌باشند و بافت آن‌ها متعلق به دیگر مناطق قالی‌بافی استان فارس می‌باشد.

جدول۲. نمونه قالی‌های جدید ناظم

					
شماره تصویر	تصویر شماره ۱۲- قالی شماره ۱۱-	تصویر شماره ۱۳- قالی شماره ۱۲-	تصویر شماره ۱۴- قالی شماره ۱۳-	تصویر شماره ۱۵- قالی شماره ۱۴-	تصویر شماره ۱۶- قالی شماره ۱۵-
مآخذ	(نگارندگان)	(نگارندگان)	(نگارندگان)	(نگارندگان)	(نگارندگان)
قدمت/تاریخ	۱۳۸۰ه. ق/ اواخر قرن ۱۴ ه. ق	۱۳۸۵ه.ق/ اواخر قرن ۱۴ ه. ق	۱۳۸۶ ه. ق/ اواخر قرن ۱۴ ه. ق	۱۴۰۱ه. ق/ قرن ۱۵ ه. ق	۱۴۲۱ه.ق/ نیمه اول قرن ۱۵ ه.ق
رجشمار	۵۰	۵۰	۴۵	۴۵	۵۰
نام طرح	ناظم	ناظم	ناظم	ناظم	ناظم
					
شماره تصویر	تصویر شماره ۱۷- قالی شماره ۱۶-	تصویر شماره ۱۸- قالی شماره ۱۷-	تصویر شماره ۱۹- قالی شماره ۱۸-	تصویر شماره ۲۰- قالی شماره ۱۹-	تصویر شماره ۲۱قالی شماره۲۰-
مآخذ	(نگارندگان)	(نگارندگان)	(نگارندگان)	(نگارندگان)	(نگارندگان)
قدمت/تاریخ	۱۴۳۲ه.ق/ نیمه اول قرن ۱۵ه.ق	۱۴۳۲ه.ق/ نیمه اول قرن ۱۵ ه.ق	۱۴۳۴ه.ق/ نیمه اول قرن ۱۵ ه.ق	۱۴۳۴ه.ق/نیمه اول قرن ۱۵ ه.ق	۱۴۳۴ه.ق/نیمه اول قرن ۱۵ ه.ق
رجشمار	۴۵	۴۵	۵۰	۵۰	۵۰
نام طرح	ناظم	ناظم	ناظم	ناظم	ناظم

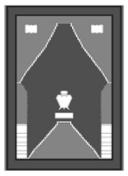
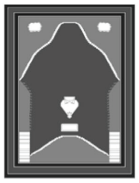
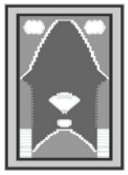
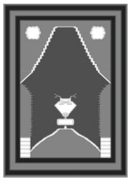
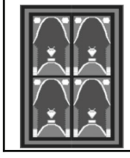
(نگارندگان)

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

۷- بررسی ساختار فرمی طرح و نقش نمونه قالی‌ها

همان‌گونه که در توضیحات اولیه و شیوه‌ی طراحی و نقش‌پردازی طرح و نقش قالی یک‌سرناظم بیان شد، مهم‌ترین شاخصه‌ها در کلیت این طرح شامل دو بخش حاشیه، متن و عناصر به کار رفته در آن می‌باشد. عناصر تشکیل دهنده‌ی متن شامل: فرم محراب- طاق یاپرده، فرم قاب‌ها یا نعلبکی در دو سوی قالی و در قسمت بالای فرم محراب یا طاق، ستون‌ها یا سروها در کناره‌های طولی متن، سرستون‌ها یا نوک درختان سرو، فرم برآمدگی در قسمت پایین متن، فرم گلدان و زیرگلدانی، فرم گل‌ها در فضای متن می‌باشد. در راستای دستیابی به میزان تغییرات ساختار فرمی طرح و نقش ناظم از دوره‌ی قاجار تا معاصر شاخصه‌های فرمی به‌کاررفته در این طرح و نقش که شامل کلیات و جزئیات می‌باشد، تفکیک و به صورت طرح خطی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است.

جدول۳. بررسی تغییرات در ساختار ترکیب‌بندی نمونه قالی‌های قدیم و جدید ناظم

کلیت ترکیب بندی قالی های قدیم ناظم				کلیت ترکیب بندی قالی های جدید ناظم			
تصویر شماره۲۲- طرح خطی کلیت قالی شماره۱-		تصویر شماره۲۷- طرح خطی کلیت قالی شماره۶-		تصویر شماره۳۲- طرح خطی کلیت قالی شماره۱۱-		تصویر شماره۳۷- طرح خطی کلیت قالی شماره۱۶-	
تصویر۲۳- طرح خطی کلیت قالی شماره۲-		تصویرشماره ۲۸- طرح خطی کلیت قالی شماره۷-		تصویر۳۳- طرح خطی کلیت قالی شماره۱۲-		تصویرشماره۳۸ - طرح خطی کلیت قالی شماره۱۷-	
تصویر۲۴- طرح خطی کلیت قالی شماره۳-		تصویر شماره۲۹- طرح خطی کلیت قالی شماره ۸		تصویر۳۴- طرح خطی کلیت قالی شماره۱۳-		تصویر شماره۳۹- طرح خطی کلیت قالی شماره ۱۸-	
تصویر۲۵- طرح خطی کلیت قالی شماره۴-		تصویرشماره ۳۰- طرح خطی کلیت قالی شماره۹-		تصویر۳۵- طرح خطی کلیت قالی شماره۱۴-		تصویرشماره۴۰ - طرح خطی کلیت قالی شماره۱۹-	
تصویر۲۶- طرح خطی کلیت قالی شماره۵-		تصویرشماره ۳۱- طرح خطی کلیت قالی شماره۱۰-		تصویر۳۶- طرح خطی کلیت قالی شماره۱۵-		تصویرشماره۴۱ - طرح خطی کلیت قالی شماره۲۰-	

(نگارندگان)

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

۸- فرم کلی ترکیب‌بنـــدی در قالی‌های قدیم و جدید یک‌سرناظم

طرح خطی ساختار فرمی و کلیت ترکیب‌بندی نمونه‌ی قالی‌های یک‌ســـرناظم از دوره‌ی قاجار تا معاصر در جدول شـــماره‌ی ۳- قرار گرفته است. همان‌گونه که مشـــاهده می‌شود در کلیت این طرح و نقش تغییراتی ایجاد شـــده است. به طور کلی همه‌ی نمونه‌ها عناصر شـــاخص که معرف قالی یک‌سرناظم هستند را دارند. تفاوت‌های کلی که در بررســـی این نمونه‌ها مشاهده می‌شـــود تغییر در ابعاد قالی، تغییر در تعداد حاشیه‌ها و همچنین ایجاد تنوع در فـــرم محراب، طاق یا پرده می‌باشد. علاوه بر تغییرات ذکر شده تغییرات اساسی دیگری در نمونه قالی‌ها مشـــاهده می‌شود که در ادامه به آن‌ها پرداخته شـــده است. همان‌گونه که در جدول شـــماره‌ی ۳- (تصاویر شـــماره‌ی ۳۸- ۴۱) مشاهده می‌شود ترکیب‌بندی این طرح و نقش متفاوت از دیگر نمونه‌های قبل از خود و در بافته‌هایی مانند کوســـن و خورجین به‌کار رفته است.

طبق مطالعات صـــورت گرفته در رابطه با طرح و نقش قالی یک‌ســـرناظم و همچنیـــن طبق توضیحات اولیه‌ی ذکر شده، عده‌ای از صاحب‌نظران طرح و نقش قالی یک‌ســـرناظم را زیر مجموعه‌ای از طرح محرابی قرار داده و معرفی کـــرده و عده‌ای دیگر این طرح را پرده‌ای آویخته دانســـته‌اند که پایین آن گره خورده یا با نوار پارچه‌ای جمع و بســـته شده است. یکی دیگر از نظریه‌های ارائه شـــده، چارچوب، ایوان، مدخل یا درگاه دانســـتن این فرم می‌باشـــد که دوسوی آن دو درخت سرو قرار گرفته و به باغی گشوده شده است. در راســـتای مطالعه‌ی دقیق ســـاختار فرمی این طرح و نقـــش از دوره‌ی قاجار تا معاصـــر، همه‌ی عناصر شاخص قالی‌های منتخب به صورت جداگانه تفکیک و دسته‌بندی شده و مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است.

جدول۴. چگونگی فرم محراب، طاق یا پرده در نمونه قالی‌های قدیم و جدید یک‌سرناظم

فرم محراب، طاق یا پرده در قالی های ناظم قدیم				فرم محراب، طاق یا پرده در قالی های ناظم جدید			
تصویرشماره ۴۲- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱-	تصویرشماره ۴۷- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۶-			تصویرشماره۵۲ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱۱-		تصویرشماره ۵۷- طرح خطی فرم ذکرشده -قالی شماره۱۶-	
تصویرشماره ۴۳- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۲-	تصویرشماره ۴۸- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۷-			تصویرشماره۵۳ - طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۲-		تصویرشماره ۵۸- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱۷-	
تصویرشماره ۴۴- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۳-	تصویرشماره ۴۹- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۸-			تصویرشماره۵۴ - طرح خطی فرم ذکرشده قالی شماره۱۳-		تصویرشماره ۵۹- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱۸-	
تصویرشماره ۴۵- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۴-	تصویرشماره ۵۰- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۹-			تصویرشماره۵۵ - طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۴-		تصویرشماره۶۰ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱۹-	
تصویرشماره ۴۶- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۵-	تصویرشماره ۵۱- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۰-			تصویرشماره۵۶ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱۵-		تصویرشماره۶۱ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۲۰-	

(نگارندگان)

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

۸-۱- فرم محراب، طاق یا پرده

فرم محراب، طاق یا پرده یکی از بخش‌های مهم طرح و نقش قالی یک‌سرناظم می‌باشد. طرح خطی این فرم در جدول شـــماره‌ی ۴، ارائه گردیده است. همان‌گونه که مشـــاهده می‌شود این فرم در نمونه قالی‌های قدیم (تصاویـــر ۴۲ تـــا ۵۱) اغلب به صـــورت منحنی و با خطوطی که ســـعی بر ایجاد این انحنا داشته، به وجود آمده است. ســـاختار کلی این فرم در نمونه قالی‌های قدیم به استثناء تصویر شماره‌ی ۴۷- شباهت نزدیکی به یکدیگر دارند. فـــرم محراب طاق یا پرده در نمونه قالی‌های معاصر (تصاویر شماره‌ی ۵۲ تا ۶۱) اغلب با خطوط شکسته و پلکانی ایجاد شده است. این فرم با یک شیب تند فضای بین طرح و نقش یک‌سرناظم در نمونه قالی‌های معاصر را دربر گرفته است. یکی دیگر از تغییرات ایجاد شده در نمونه قالی‌های معاصر ایجاد تنوع در طراحی و فرم این بخش از قالی یک‌ســـرناظم می‌باشد.

جدول۵. چگونگی فرم برآمدگی یا لچک قوسی کف متن در قالی‌های قدیم و جدید یک‌سرناظم استان فارس

فرم برآمدگی یا لچک قوسی کف متن قالی های قدیم ناظم				فرم برآمدگی یا لچک قوسی کف متن قالی های جدیدناظم			
تصویرشماره۶۲- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱-		تصویرشماره۶۶- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۶-		تصویرشماره۷۱- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۱-		تصویرشماره۷۵- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۶-	
تصویرشماره۶۳- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۲-		تصویرشماره۶۷- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۷-		تصویرشماره۷۲- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۲-		تصویرشماره۷۶- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۷-	
تصویرشماره۶۴- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۳-		تصویرشماره۶۸- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۸-		تصویرشماره۷۳- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۳-		تصویرشماره۷۷- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۸-	
تصویرشماره۶۵- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۴-		تصویرشماره۶۹- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۹-		تصویرشماره۷۴- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۴-		تصویرشماره۷۸- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۹-	
تصویرشماره۶۵- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۵-		تصویرشماره۷۰- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۰-		تصویرشماره۷۴- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۵-		تصویرشماره۷۹- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۲۰-	

(نگارندگان)

۸-۲- فرم برآمدگی یا لچک قوسی کف متن

فـــرم برآمدگی یا لچک قوســـی کف متـــن از دیگر عناصر قالی یک‌ســـرناظم می‌باشد که در راستای فرم محراب، طاق یا پرده در قسمت پایین متن قرار گرفته اســـت. همان‌گونه که در جدول شماره‌ی ۵- مشاهده می‌شود این فرم در اکثر نمونه قالی‌های قدیم (تصاویر شـــماره‌ی۶۲ تا ۷۰) مشابه یکدیگر می‌باشند و اغلب با خطوط منحنی ایجاد شـــده‌اند. این فرم فضای کمی از بخش زیرین متن را با انحنا و شیب کندی به خود اختصاص داده اســـت. خطوط تشـــکیل‌دهنده‌ی این فـــرم در اکثر نمونه قالی‌هـــای قدیم اغلب به صورت منحنی می‌باشـــد. فرم برآمدگی یا لچک قوسی کف متن در نمونه قالی‌های جدید (تصاویر شماره‌ی ۷۱ تا ۷۹) با تنوع بیشتری و با شیب انحنای تندی نسبت بـــه قالی‌های قدیم فضای زیریـــن متن را در برگرفته اســـت. این فرم در نمونه قالی‌های جدید به صورت ساده و با خطوط شکسته، زاویه‌دار و پلکانی نسبت به نمونه قالی‌های قدیم فضای بیشتری از متن را به خود اختصاص داده‌اند.

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

۸-۳- فرم گلدان و زیرگلدانی

فرم گلـــدان و زیرگلدانی یکـــی از عناصر تزیینی در فضای متن قالی یک‌سرناظم می‌باشد. جایگاه این فرم در فضای متن قالی یک‌سرناظم بر روی فرم برآمدگی یا لچک قوسی کف متن است. طرح خطی این فرم در جدول شماره‌ی ۵- نشان داده شده است. این فرم در نمونه قالی‌ای قدیم (تصاویر شماره‌ی ۸۰ تا ۸۹) اغلب مشابه یکدیگر هستند. دو فرم گلدان و زیرگلدانی در نمونه قالی‌های قدیم اغلب به طور منفصل از یکدیگر در فضای متن ظاهر شـــده‌اند فرم گلدان و زیرگلدانی در نمونـــه قالی‌های جدید (تصاویر شـــماره‌ی ۹۰ تا ۹۹) تا حدودی مشـــابه همین فرم در نمونه قالی‌های قدیم می‌باشند. این فرم در نمونه قالی‌های جدید، به خصوص در فرم زیرگلدانی ســـاده‌تر شده و همچنین فـــرم گلـــدان و زیرگلدانی در اکثر مـــوارد متصل به یکدیگر می‌باشند.

جدول۶. نحوه طراحی فرم گلدان و زیرگلدانی در نمونه قالی‌های یک‌سرناظم قدیم و جدید

فرم گلدان و زیرگلدانی در نمونه قالی های قدیم ناظم				فرم گلدان و زیرگلدانی در نمونه قالی های جدیدناظم			
تصویرشماره۸۰- طرح خطی فرم ذکر شده - قالی شماره۱-	تصویرشماره ۸۵- طرح خطی فرم ذکرشده-قالی شماره۶-			تصویرشماره ۹۰- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱۱-	تصویرشماره۹۵- طرح خطی فرم ذکرشده -قالی شماره۱۶-		
تصویرشماره۸۱- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۲-	تصویرشماره ۸۶- طرح خطی فرم ذکرشده-قالی شماره۷-			تصویرشماره ۹۱- طرح خطی فرم ذکرشده-قالی شماره۱۲-	تصویرشماره۹۶- طرح خطی فرم ذکرشده در قالی شماره۱۷-		
تصویرشماره۸۲- طرح خطی فرم ذکرشده-قالی شماره۳-	تصویرشماره ۸۷- طرح خطی فرم ذکرشده-قالی شماره۸-			تصویرشماره ۹۲- طرح خطی فرم ذکرشده-قالی شماره۱۳-	تصویرشماره۹۷- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۸-		
تصویرشماره۸۳- طرح خطی فرم ذکرشده -قالی شماره۴-	تصویرشماره ۸۸- طرح خطی فرم ذکرشده -قالی شماره۹-			تصویرشماره ۹۳- طرح خطی فرم ذکرشده -قالی شماره۱۴-	تصویرشماره۹۸- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۹-		
تصویرشماره۸۴- طرح خطی فرم ذکرشده -قالی شماره۵-	تصویرشماره ۸۹- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱۰-			تصویرشماره ۹۴- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۱۵-	تصویرشماره۹۹- طرح خطی فرم ذکرشده - قالی شماره۲۰-		

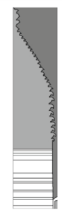
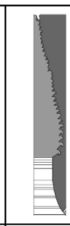
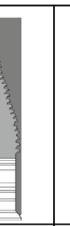
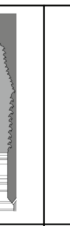
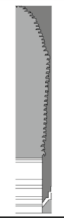
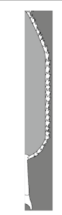
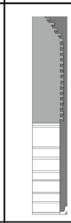
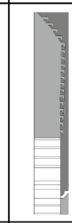
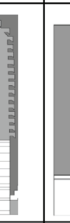
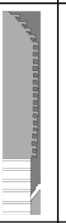
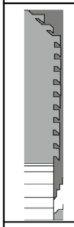
(نگارندگان)

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

جدول۷. بررسی ساختار فرم درختان سرو یا ستون‌ها در قالی‌های قدیم و جدید یک سرناظم

فرم درخت سرو یا ستون در قالی های قدیم ناظم										
	تصویر شماره ۱۰۰- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱-	تصویر شماره ۱۰۱- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۲-	تصویر شماره ۱۰۲- طرح خطی فرم ذکر شده-قالی شماره ۳-	تصویر شماره ۱۰۳- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۴-	تصویر شماره ۱۰۴- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۵-	تصویر شماره ۱۰۵- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۶ -	تصویر شماره۱۰۶ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۷-	تصویر شماره ۱۰۷- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۸-	تصویر شماره۱۰۸- طرح خطی فرم ذکر شده قالی شماره ۹-	تصویر شماره۱۰۹- طرح خطی فرم ذکر شده قالی شماره ۱۰-
فرم درخت سرو یا ستون در قالی های جدید ناظم										
	تصویر شماره ۱۱۰ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۱۱-	تصویر شماره ۱۱۱ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۱۲-	تصویر شماره ۱۱۲ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۱۳-	تصویر شماره ۱۱۳ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۱۴-	تصویر شماره ۱۱۴ - طرح خطیفرم ذکر شده- قالی شماره ۱۵-	تصویر شماره ۱۱۵ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۱۶-	تصویر شماره ۱۱۶ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۱۷-	تصویر شماره ۱۱۷ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۱۸-	تصویر شماره ۱۱۸ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۱۹-	تصویر شماره ۱۱۹ - طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۲۰-

(نگارندگان)

۸-۴- فرم درختان سرو یا ستون‌ها

فرم درختان سرو یا ستون‌ها همانند فرم محراب، طاق یا پرده یکی از عناصر بحث‌انگیز در قالی‌های یک‌سرناظم می‌باشد. با توجه به مطالعات صورت گرفته در رابطه با سرو یا ستون بودن این نقش‌مایه اختلاف نظر وجود دارد. طرح خطی این فرم در دو گروه قالی‌های قدیم و جدید در جدول شماره‌ی ۶- قرارگرفته است. جایگاه این فرم در قالی‌های یک‌سرناظم در دوسمت متن و در بخش زیرین فرم محراب، طاق یا پرده می‌باشد. فرم درختان سرو یا ستون‌ها در نمونه قالی‌های قدیم (تصاویر شماره‌ی ۱۰۰ تا ۱۰۹) در اکثر موارد مشابه یکدیگر می‌باشند. بخش پایه و زیرین این فرم در اکثر نمونه قالی‌های قدیم به صورت منحنی و بخش بالای آن با خطوط کنگره‌دار یا دندانه‌ای به صورت منحنی شکل گرفته است که این فرم را به حالت طبیعی درخت سرو نزدیک نموده است. فرم درختان سرو یا ستون‌ها در نمونه قالی‌های یک‌سرناظم جدید (تصاویر شماره‌ی ۱۱۰ تا ۱۱۹) در اکثر موارد مشابه یکدیگرمی‌باشند. این فرم در قالی‌های جدید برخلاف نمونه قالی‌های قدیم با خطوط ساده و شکسته و بدون انحنا شکل گرفته است که به همین دلیل شباهت این فرم به ستون در قالی‌های جدید بیشتر شده است.

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

۸-۵- فـــرم اتصال مابین محراب، طـــاق یا پرده و درخت سرو یا ستون

ایـــن فرم برخلاف دیگر عناصر، فضای اندکی از قالی یک‌ســـرناظم را به خود اختصاص داده است. جایگاه این فرم در محل اتصال محـــراب، طاق یا پرده و در قســـمت بالای درختان سرو یا ســـتون ها می‌باشد. با توجـــه به مطالعات صورت گرفتـــه این فرم را قیطان یا نواری دانسته‌اند که پرده‌های گشوده از یکدیگر را جمع نگه داشته اســـت و وجود این فرم در نقشه‌ای ســـنجیده همچون یک‌ســـرناظم بی دلیل نمی‌باشـــد (پرهـــام،۱۳۶۴: ۱۴۷). این نقش‌مایـــه و فرم که طرح خطی آن در جدول شماره‌ی ۷- نشان داده شده است در نمونه قالی‌های قدیم یک‌سرناظم (تصاویر شماره‌ی ۱۲۰ تا ۱۲۹) اغلب بـــه صورت یک گل و قلاب در قســـمت اتصال محراب، طاق یا پرده با درختان سرو یا ستون‌ها قرار گرفته است. همان‌گونه که در تصاویر شـــماره‌ی (۱۳۰ تا ۱۳۹) مشـــاهده می‌شود قالی‌های یک‌ســـرناظم جدید فاقد این فرم بوده اســـت که این تغییر بی‌تأثیر بر تحلیل‌های محتوایی این طرح و نقش نمی‌باشد.

جدول۸. چگونگی فرم قاب یا نعلبکی و گل آفتابگردان یا هشت‌پر در نمونه قالی‌های قدیم و جدید یک‌سرناظم

فرم اتصال مابین محراب یا طاق و درخت سرو یا ستون در نمونه قالی های قدیم ناظم				فرم اتصال مابین محراب یا طاق و درخت سرو یا ستون در نمونه قالی های جدیدناظم			
تصویر شماره ۱۲۰- طرح خطی فرم ذکرشده-قالی شماره ۱-	تصویر شماره ۱۲۵ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۶-			تصویر شماره ۱۳۰ - طرح خطی شماره ۱۱۰- قالی شماره ۱۱-	تصویر شماره ۱۳۵ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۱۶-		
تصویر شماره ۱۲۱- طرح خطی فرم ذکرشده-قالی شماره ۲-	تصویر شماره ۱۲۶ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۷-			تصویر شماره ۱۳۱ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۱۲-	تصویر شماره ۱۳۶ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۱۷-		
تصویر شماره۱۲۲- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۳-	تصویر شماره ۱۲۷ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۸-			تصویر شماره ۱۳۲ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۱۳-	تصویر شماره ۱۳۷ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۱۸-		
تصویر شماره ۱۲۳ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۴-	تصویر شماره ۱۲۸ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۹-			تصویر شماره ۱۳۳ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۱۴-	تصویر شماره ۱۳۸ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۱۹-		
تصویر شماره ۱۲۴ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۵-	تصویر شماره ۱۲۹ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۱۰-			تصویر شماره ۱۳۴ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۱۵-	تصویر شماره ۱۳۹ - طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره ۲۰-		

(نگارندگان)

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

جدول۹. چگونگی فرم قاب یا نعلبکی و گل آفتابگردان یا هشت‌پر در نمونه قالی‌های قدیم و جدید یک‌سرناظم

فرم قاب یا نعلبکی و گل آفتابگردان یا گل هشت پر در نمونه قالی های قدیم ناظم				فرم قاب یا نعلبکی و گل آفتابگردان یا گل هشت پر در نمونه قالی های جدید ناظم			
تصویر شماره۱۴۰- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۱-		قالی شماره ۶ فاقد این فرم می باشد	–	قالی شماره ۱۱فاقد این فرم می باشد	–	تصویر شماره۱۵۳- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱۶-	
تصویر شماره۱۴۱- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۲-		تصویر شماره۱۴۵- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۷-		تصویر شماره۱۴۹- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۱۲-		تصویر شماره۱۵۴- طرح خطی فرم ذکرشده- قالی شماره۱۷-	
تصویر شماره۱۴۲- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۳-		تصویر شماره۱۴۶- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۸ -		تصویر شماره۱۵۰- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۱۳-		تصویر شماره۱۵۵- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۱۸-	
تصویر شماره۱۴۳- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۴-		تصویر شماره۱۴۷- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۹-		تصویر شماره۱۵۱- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۱۴-		تصویر شماره۱۵۶- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۱۹-	
تصویر شماره۱۴۴- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره ۵-		تصویر شماره۱۴۸- طرح خطی فرم قاب ذکر شده- شماره ۱۰-		تصویر شماره۱۵۲- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۱۵-		تصویر شماره۱۵۷- طرح خطی فرم ذکر شده- قالی شماره۲۰-	

(نگارندگان)

۸-۶- فرم قاب یا نعلبکی، گل آفتابگردان یا هشت‌پر

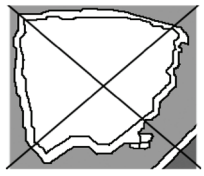
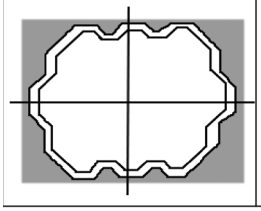
با توجه به مطالعات صورت یافته، یکی دیگر از نقش‌مایه های مطرح در طرح و نقش یک‌سرناظم فرم قاب یا نعلبکی به همراه گل آفتابگردان یا هشت‌پر در درون آن می‌باشد. جایگاه این فرم در قسمت بالای قالی و بر روی فرم محراب، طاق یا پرده می‌باشد. طرح خطی این فرم در جدول شماره‌ی ۸- قرار گرفته است. فرم قاب یا نعلبکی در نمونه قالی‌های قدیم یک‌سرناظم (تصاویر شماره‌ی ۱۴۰ تا ۱۴۸) اغلب مشابه یکدیگر می‌باشند. این فرم در راستای زاویه و گوشه‌ی قالی و بر اساس ساختاری مشابه علامت ضرب در بخش بالا قرار گرفته است (جدول شماره‌ی ۹). فرم گل آفتابگردان یا هشت‌پر در قالی‌های قدیم یک‌سرناظم، اغلب مشابه یکدیگر و با ظرافت درون قاب یا نعلبکی به‌کار رفته است. فرم قاب یا نعلبکی در نمونه قالی‌های جدید یک‌سرناظم به شکلی متفاوت در قسمت بالای این طرح و نقش قرار گرفته است. همان‌گونه که در جدول شماره‌ی ۸- و تصاویر شماره‌ی (۱۴۹ تا۱۵۷) مشاهده می‌شود این فرم در قالب شکل مربع و در ساختاری مشابه علامت جمع در قسمت بالای این طرح قرار گرفته است (جدول شماره‌ی ۹). فرم گل آفتابگردان یا گل هشت‌پر که درون این قاب قرار گرفته است با تفاوت اندکی در ظرافت تا حدودی مشابه همین فرم در قالی‌های قدیم یک‌سرناظم می‌باشد.

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

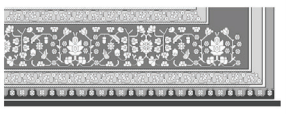
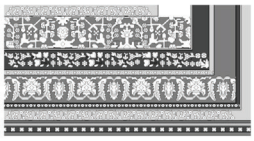
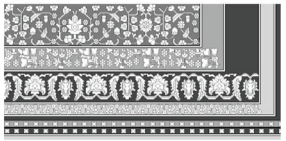
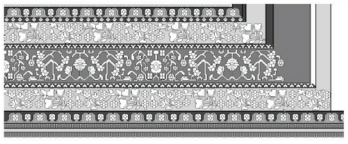
جدول۱۰. فرم و زاویه قرارگیری قاب یا نعلبکی

فرم و زاویه قرارگیری قاب یا نعلبکی در نمونه قالی های قدیم	فرم و زاویه قرارگیری قاب یا نعلبکی در نمونه قالی های جدید
	

(نگارندگان)

همان‌طور که اشاره شد درون فرم قاب یا نعلبکی یک گل هشـــت‌پر یا آفتابگردان قرار دارد این فرم در هردوگروه قالی‌های قدیم و جدید یک‌سرناظم جایگاه خود را حفظ نموده و تغییر شاخصی در فرم کلی این گل ایجاد نشده است. این فرم درنمونه قالی‌های جدید ساده‌تر شده و پرتکلفی همین نمونه در قالی‌های قدیم را ندارد.

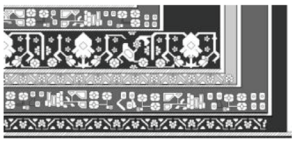
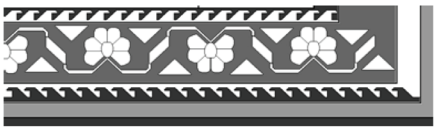
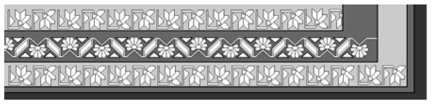
جدول۱۱. ساختار فرم حاشیه در نمونه قالی‌های قدیم یک‌سرناظم

فرم حاشیه در قالی های قدیم ناظم			
تصویر شماره ۱۵۸- طرح خطی فرم حاشیه قالی شماره ۱-		تصویر شماره ۱۶۳-طرح خطی فرم حاشیه قالی شماره ۶-	
تصویر شماره ۱۵۹- طرح خطی فرم حاشیه قالی شماره ۲-		تصویر شماره ۱۶۴- طرح خطی فرم حاشیه- قالی شماره ۷-	
تصویر شماره ۱۶۰- طرح خطی فرم حاشیه- قالی شماره ۳-		تصویر شماره ۱۶۵- طرح خطی فرم حاشیه- قالی شماره ۸-	
تصویر شماره ۱۶۱ - طرح خطی فرم حاشیه قالی شماره ۴-		تصویر شماره ۱۶۶- طرح خطی فرم حاشیه- قالی شماره ۹-	
تصویر شماره ۱۶۲- طرح خطی فرم حاشیه- قالی شماره ۵-		تصویر شماره ۱۶۷- طرح خطی فرم حاشیه- قالی شماره ۱۰-	

(نگارندگان)

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

جدول۱۲. ساختار حاشیه در قالی‌های جدید یک‌سر ناظم

فرم حاشیه در قالی های جدید ناظم			
تصویر شماره ۱٦۸ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ۱۱–		تصویر شماره ۱۷۳ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ۶–	
تصویر شماره ۱٦۹ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ۲–		تصویر شماره ۱۷۴ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ۷–	
تصویر شماره ۱۷۰ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ۳–		تصویر شماره ۱۷۵ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ۸–	
تصویر شماره ۱۷۱ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ٤–		تصویر شماره ۱۷۶ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ۹–	
تصویر شماره ۱۷۲ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ۵–		تصویر شماره ۱۷۷ – طرح خطی فرم حاشیه– قالی شماره ۱۰–	

(نگارندگان)

۸-۷- بررسی فرم حاشیه

قالی یک‌سرناظم همانند قالی‌های دیگر مناطق کشور شامل بخش حاشـــیه می‌باشد. طرح خطی این بخش از قالی های قدیم یک ســـرناظم در جدول شماره‌ی ۱۰– ارائه شـــده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود تعداد حاشیه‌ی قالی‌های یک‌سرناظم قدیم اغلب به ۴ یا ۵ مورد می‌رسد. طرح و نقش به‌کار رفته در فضای این بخش که اغلب تکراری می‌باشند، با ظرافت بسیار و با نقوش گیاهی و پرنده تزئین شده است. حاشیه‌ی قالی‌های یک‌ســـرناظم جدید اغلب با تعداد کمتری فضای اطراف قالـــی را به خود اختصـــاص داده‌اند. طرح خطی این بخـــش از قالی‌های جدید در جدول شماره‌ی ۱۱– قرارگرفته است. همان‌گونه که مشاهده می شود طرح و نقش به‌کار رفته در این بخش از قالی های یک‌سرناظم جدید با تنوع بیشتر و ظرافت کمتر فضای این بخش از قالی یک‌سرناظم را در برگرفته‌اند.

۹- نتیجه‌گیری

مطالعـــه و بررســـی‌های صورت گرفته در راســـتای ســـاختار فرمی طرح و نقش قالی یک‌سر ناظم حاکی از آن می‌باشد که این طرح و نقش از دوره‌ی قاجار تا جدید دچار برخی دگرگونی‌ها در کلیات و جزئیات

گلجام
دوفصلنامه
علمی – پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

شده است. نتایج کلی به‌دست آمده از بررسی عناصر شاخص طرح و نقش یک‌سرناظم از دوره‌ی قاجار تا جدید در جدول شماره‌ی ۱۳- بیان شده است.

جدول۱۳. ساختار حاشیه در قالی‌های جدید یک‌سر ناظم

فرم کلی	فرم کلی ترکیب‌بندی در اکثر نمونه قالی های قدیم و جدید یک‌سرناظم مشابه یکدیگر می باشند. به‌کارگیری این طرح در ابعاد کوچک و قرارگیری آن‌ها در زیر هم یا کنار یکدیگر در یک قالی، مانند نمونه قالی شماره ی ۱۷ و شماره‌ی ۲۰ باعث ایجاد تفاوت در ترکیب کلی این طرح گردیده است.
فرم محراب، طاق یا پرده	شباهت در این فرم ایجاد یک قوس در قالب محراب، طاق یا پرده در فضای قالی می‌باشد اما این قوس در فرم محراب، طاق یا پرده در نمونه قالی‌های قدیم با انحنای بیشتر، در اکثرنمونه قالی‌های جدید با زاویه و شیب تندتری ایجاد شده، و همچنین این فرم در نمونه قالی‌های جدید با خطوط شکسته و زاویه‌دار نسبت به نمونه‌های قدیم شکل گرفته است.
فرم لچک قوسی یا برآمدگی کف متن	این فرم در همه‌ی نمونه قالی‌ها یک قوس را در پایین متن ایجاد نموده است. تفاوت های موجود در این فرم مابین دوگروه قالی های قدیم و جدید یک‌سرناظم در انحنا و ارتفاع کم این فرم در نمونه قالی‌های قدیم و انحنا، شیب و ارتفاع بیشتر آن در قالی های جدید می‌باشد. همچنین این فرم در نمونه قالی‌های جدید با خطوط شکسته و زاویه‌دار نمایان شده است.
فرم گلدان و زیرگلدانی	فرم گلدان در اکثر نمونه قالی‌های قدیم و جدید به یک شکل ظاهر شده است. سمت راست و چپ فرم زیرگلدانی در اکثر نمونه قالی‌های قدیم به صورت اریب شکل گرفته که این فرم در نمونه قالی‌های جدید کاملاً هندسی و به شکل یک مستطیل و همچنین متصل به گلدان ظاهر شده است.
فرم درختان سرو یا ستون‌ها	این فرم در همه‌ی نمونه قالی‌های قدیم و جدید از دو قسمت پایه و قسمت بالایی که به صورت کنگره یا دندانه‌دار می‌باشد تشکیل شده است. با این تفاوت که قسمت پایه در اکثر نمونه قالی‌های قدیم شبیه به درخت سرو ظاهر شده اما این فرم در نمونه قالی‌های جدید کاملاً هندسی و مشابه ستون می‌باشد.
فرم اتصال مابین محراب، طاق یا پرده و درخت سرو یا ستون	این فرم که در نمونه قالی‌های قدیم دیده می‌شود به شکل یک گل و فرم قلاب مانندی است که محراب طاق یا پرده را به ستونها یا درختان سرو متصل کرده است اما این فرم در نمونه قالی‌های جدید به‌کار نرفته است.
فرم قاب یا نعلبکی و گل آفتابگردان یا هشت‌پر	فرم قاب یا نعلبکی در نمونه قالی‌های یک‌سرناظم قدیم بر پایه‌ی ساختاری به شکل و فرم علامت ضرب در راستای زاویه و گوشه‌ی قالی‌ها قرار گرفته است. این فرم در نمونه قالی‌های جدید بر پایه‌ی فرم ساختاری مربع و علامت جمع شکل گرفته است. فرم گل آفتابگردان یا هشت پر در هردو گروه قالی‌های قدیم و جدید تغییرشاخصی نداشته است. این فرم در نمونه قالی‌های جدید تا حدودی ساده‌تر شده است.
فرم حاشیه	این فرم در نمونه قالی‌های قدیم با تعداد بیشتر و نقوشی ظریف و مشابه یکدیگر دیده می‌شود اما در نمونه قالی‌های جدید تعداد حاشیه ها و ظرافت نقوش کمتر شده و همچنین تنوع نقوش به‌کار رفته در آن‌ها بیشتر می باشد.

(نگارندگان)

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

مطالعـــات و تجزیه و تحلیل‌هـــای صورت گرفته در حوزه‌ی بررسی ســـاختار فرمی طرح و نقش قالی یک‌ســـرناظم، در برگیرنده‌ی اطلاعاتی در مورد برخی تغییرات فرمـــی و محتوایی در راســـتای این طرح و نقش می‌باشـــند. بافت این طرح و نقش در دوره‌های قبل(دوران قاجار) محدود به منطقه و ایل قشقایی بوده کـــه در دوران جدید از آن محدوده خارج شـــده و به طور فراگیری در دیگر مناطق استان فارس رواج یافته اســـت. تغییرات ایجاد شده در ســـاختار فرمی کلیات و جزئیـــات این طرح و نقش به گونه‌ای می‌باشـــد که تأثیر مستقیمی بر شناســـایی معرفی این طرح و نقش در دوران جدید دارد. برخی از عناصر تشکیل‌دهنده‌ی ایـــن طرح و نقش همچون فرم اتصالی مابین محراب، طاق یا پرده و درختان سرو یا ستون‌ها- فرم محراب، طاق یا پرده- فرم درختان ســـرو یا ستون‌ها، از عناصر مهم و تأثیرگذار در تحلیل محتوایی این طرح و نقش می‌باشـــند. فرم اتصال مابین محـــراب، طاق یا پرده و درختان سرو یا ســـتون‌ها، یکی از عوامل معرفی این طرح و نقش به‌عنوان درگاه یا پرده‌ای که به سمت یک باغ گشوده شده است می‌باشد. همچنان که مشاهده شد این فرم در نمونه قالی‌های جدید یک‌سرناظم کم‌رنگ شـــده و به‌کار نرفته است. تغییرات ایجاد شده در فرم محراب، طاق یا پرده در نمونه قالی‌های جدید شـــامل سادگی، شکسته و زاویه دار شدن، نسبت به همین فرم در قالی‌های قدیم یک‌سرناظم می‌باشند. یکی دیگر از عناصر مهم در بررسی‌های صورت‌گرفته، فرم درختان سرو یا ستون‌ها می باشند. این فرم در نمونه قالی‌های قدیم شباهت بیشـــتری به حالت طبیعی یک درخت ســـرو را دارد اما این فرم در نمونه قالی‌های جدید به دلیل ساده‌تر شـــدن از فرم طبیعی درخت سرو خارج شده و به فرم یک ســـتون گرایش پیدا کرده است. با توجه به تغییرات ایجاد شـــده در طراحی این سه فرم اصلی و همچنین دیگر عناصر بررســـی شده، طرح و نقش یک‌سرناظم در نمونه قالی‌های جدید از حوزه‌ی پرده و درگاهی که به سمت یک باغ گشوده شده است خارج شده و به سمت طرح و نقش قالی‌های محرابی گرایش یافته اســـت. در ادامه‌ی بررســـی‌های صورت گرفته و همچنین برطبق مطالعات میدانی انجام شده، ایـــن طرح و نقش در نمونه قالی‌های جدید از قالب و ابعاد یک قالیچه خارج شـــده و بر بافته‌هایی همچون کوسن و خورجین نقش بسته است که این مسأله طرح و نقش یک‌ســـرناظم را از حوزه‌ی قالی‌های محرابی خـــارج می‌نماید. با توجه به گفتگـــو و مصاحبه‌های صورت‌گرفته با تولیدکنندگان و فروشندگان، علیرغم تغییراتی که در ســـاختار این طـــرح و نقش به وجود آمـــده، این طـــرح در بازارهای فـــرش همچنان با نام یک‌سرناظم و ناظم شناخته و معرفی می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. نقش ناظم: طرح و نقش ناظم یکی از قدیمی‌ترین و مشهورترین نقوشی است که در ایل قشقایی نیز از حدود دو قرن پیش به طور مداوم و منحصراً توســـط بافندگان طایفه کشکولی بافته می‌شود. این نوع قالیچه که در میان ایل قشقایی و نیز فرش‌شناسان شیراز به ناظم و یک‌سرناظم مشهور می‌باشد از معروفترین دست‌بافت قشقایی است (پرهام،۱۳۶۴: ۱۴۴)

۲. قشـــقایی: ریشه لغوی لفظ قشـــقایی به نقل از سیروس پرهام مبهم اســـت و محقق نیست از واژه‌ی ترکی «قاچ قایی» به معنای «گریخته» گرفته شـــده، یا از «قاشـــقه» که در زبان ترکی «اسب پیشـــانی سفید» یا «خال سفید پیشانی اســـب» است،یا از کاشغر کـــه به روایت تاریخ مســـعودی گروهـــی از قراتاتارها در زمان حکومت ســـلجوقیان در ان شـــهر اقامت گزیدند و بیست هزار از آن‌ها به همرا سعدبن‌زنگی به فارس آمدند، که می‌توان فرض کرد کاشغری به مرور زمان «قشقری» و سپس قشقایی شده است (همان: ۶۴).

۳. قالی‌هـــای محرابی: طرح اصلی در این گروه بر مبنای محراب است. همان مکانی که در مساجد، مکان نمازگزاردن امام جماعت است. در این طرح‌ها معمولاً محراب را با تزئیناتی از قبیل قندیل، گلدان و حتی درختچه‌های کوچک می‌پوشـــانند و گاه دو طرف محراب را با ستون‌های بزرگی که سقف محراب بر روی آن قرار دارد نشان می‌دهند. انواع طرح‌های این گروه عبارتند از محرابی قندیلی، محرابی گلدانی و محرابی درختی (ژوله، ۱۳۸۱: ۲۲).

۴. رویکرد و شیوه تجزیه و تحلیل کیفی: چون داده‌های بسیاری از تحقیقات علمی کمی نبوده از جنبه آماری برخوردار نیســـتند، معیار و مبنای دیگری غیر از روش‌های آماری می‌بایست به‌عنوان روش تجزیه و تحلیل آن‌ها به‌کار گرفته شود. این مبنا و معیار در

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

تجزیه و تحلیل‌های کیفی مشـــخصاً عقل، منطق تفکر و استدلال اســـت. یعنی محقق با اســـتفاده از عقل و منطق و غور و اندیشه باید اسناد و مدارک را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داده، حقیقت و واقعیت را کشف و درباره‌ی فرضیه‌ها اظهار نظر نماید. تحقیقات کیفی ممکن اســـت در همـــه‌ی تحقیقات علمی وجود داشته باشـــد، ولی بیشتر در تحقیقات تاریخی، توصیفی موردی، تحلیل و محتـــوا، علی و نظری وجود دارنـــد (حافظنیا، ۱۳۷۹: ۱۹۹-۲۰۰).

۵. هزارگل: طرحی است ترکیبی، از طرح اصلی محرابی که زمینه زیر طاق محراب پوشـــیده از گل‌های رنگارنگ است (دانشگر، ۱۳۷۶: ۳۶۶).

۶. حاج‌خانمـــی: قالی با طرح محرابی که در آن، گلدانی مملو از گل در قسمت پایین زمینه قرار دارد (استون، ۱۳۹۱: ۱۳۸).

۷. ناظم‌الدوله یا ناظم‌الملکی: حاکم یا ســـرکرده‌ای که نخســـتین بار نقشـــه ناظم را از روی نمونه قالی‌های جوشـــقان یا تبریز در منطقه اســـتان فارس رواج داده است (پرهام،۱۳۶۴: ۱۴۶)- میرزا ملکم‌خان ناظم‌الدوله از جمله روشـــنفکرانی است که با نگارش رســـاله‌های متعدد در زمینه‌ی سیاســـی، فرهنگی و آموزشی در بیداری اجتماعی ایرانیان سهمی بسزا داشته است (طاهری‌مقدم- بوچانی،۱۳۹۴: ۷۳).

فهرست منابع

- استون، پیتراف. (۱۳۹۱). فرهنگنامه فرش شرق (ترجمه بیژن اربابی). تهران: انتشارات جمال هنر.
- اشـــنبرنر، اریک. (۱۳۷۴). قالی و قالیچه‌های شهری و روســـتایی ایران (ترجمه مهشید تولایی و محمدرضا نصیری). تهران: انتشارات فرهنگسرا.
- پرهام، سیروس. (۱۳۶۴). دست‌بافته‌های عشایری و روستایی فارس (جلد اول). تهران: انتشارات امیرکبیر.
- پرهام، سیروس. (۱۳۷۵). شاهکارهای فرش‌بافی فارس. تهران: انتشارات سروش.
- پوپ، ارتر. (۱۳۸۷). سیری در هنر ایران (جلد ششم). تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
- پوپ، ارتر. (۱۳۹۰) سیری در هنر ایران (جلد پانزدهم). تهران: انتشارات علمی فرهنگی
- جوادیان، امیرعلی (۱۳۷۱)، گزیده قالیچه های نفیس موزه دفینه، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- حافظنیا، محمدرضا. (۱۳۷۹). مقدمه‌ای به روش تحقیق در علوم انسانی. تهران: انتشارات سمت.
- حصوری، علی(۱۳۸۱)، مبانی طراحی سنتی ایران، تهران: نشر چشمه
- دانشگر، احمد. (۱۳۷۶). فرهنگ جامع فرش یادواره»دانشنامه ایران»، تهران: چاپ و انتشارات یادواره اسدی.
- .ژوله، تورج. (۱۳۸۱). پژوهشی در فرش ایران، تهران: انتشارات یساولی
- شعبانی‌خطیب، صفرعلی(۱۳۸۷) ، فرهنگ نامه تصویری آرایه ونقش فرش های ایران، تهران: انتشارات سپهر اندیشه
- صباحی، ســـیدطاهر. (۱۳۹۳). قالین، چکیده‌ای از تاریخ و هنر قالی‌بافی مشـــرق زمین (جلد اول). تهران: انتشارات خانه فرهنگ و هنر گویا.
- قاسمی‌نژاد رائینی،حسن(۱۳۹۱)، فرش‌های محرابی ایران، نشر سمیرا
- کیانی، منوچهر(۱۳۷۷)، کوچ با عشق شقایق، تهران: انتشارات کیان نشر.
- موزه فرش ایران- تهران.
- نصیری، محمدجواد. (۱۳۷۴). سیری در هنر قالی‌بافی ایران، تهران: انتشارات مؤلف.
- نصیری‌طیبی، منصور. (۱۳۸۸). نقش قشـــقایی‌ها در تاریخ و فرهنگ ایران. تهران: انتشـــارات دفتـــر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- طاهری‌مقدم، سیدمحمد و ابراهیم بوچانی. (۱۳۹۴). میرزا ملکم‌خان ناظم‌الدوله و تأملی بر اندیشه‌های آموزشی او. جستارهای تاریخی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۶ (۱)، ۸۸-۳۷.
- کاظمی، مهدیه. (۱۳۹۵). بررسی طرح و نقش و رنگ قالی‌های ایل قشقایی منطقه فیروزآباد، (پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد)، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران.

Symmer Herbert, Janic (1978) ORIENTALRUGS, London: collier Macmillan

https://www.bidsquare.com/l/131/qashqai-millefleurs-rug

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]

گلجام
دوفصلنامه
علمی - پژوهشی
انجمن علمی
فرش ایران
شماره ۳۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۷

[Downloaded from goljaam.icsa.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.20082738.1397.14.34.3.4]